

Ná kuntiaa-ún mií-ún nuú internet Wi-Fi

Íyo nā yuvi vā'a, tá tu'un nā kuí'na, nā kuvi sánto'o-nā yó'o nuú internet. Ná ka'vi-ún tutu yó'o ná kuntāa ini-ún nāxa kuvi kuntiaa-ún mií-ún nuú internet Wi-Fi.

Vichin, tá xíkun kué'e coronavirus, ntási kuá'a ve'e tá tu'un ve'e nuú táxi too-nā tutu nta'a nā yuvi. Nākan íyo kuá'a nā yuvi ká'vi-nā tutu internet ra xiin-nā ñā'a nuú-ñā. Átu tiin-yó internet nā yuvi. Á ntáki'in-ún internet nā yuvi, ná ka'vi-ún tutu yó'o ná kuntāa ini-ún tu'un nā vechiñu, nā vā'a xini xā'a internet, ná kuntāa ini-ún nāxa kuntiaa-ún mií-ún nuú internet:

1. Ná kuto'ni-ún ntāa *red* á *network* tiin-ún

Ná kuto'ni-ún ntāa *red* á *network* tiin-ún. Íyo nā vā'a sāvā'a-nā *red* á *network* xí'in kivi vā'a, ñākan ká'an nā yuvi internet vā'a kúú-ñā, ra kuvi ka'vi nā vā'a ñā'a tiaa-ún nuú internet, tá tu'un tu'un sē'e (á *contraseña*). Kuvi ka'vi nā kuí'na tu'un sē'e, ra xí'in ñā ikán kuvi sákuí'na-nā ñā'a. Ná kuntiaa-ún mií-ún, ná ka'vi vā'a-ún kivi *red* á *network* ra ntakatú'un-ún xí'in nā sáchiñu ve'e á nā xitō'o ve'e ná kuntāa ini-ún ntāa *red* á *network* kúú ñā vā'a.

Íyo ñā *red* á *network* ntíkun ve'e café, ra átu xā xini-yó kivi-ñā ra táxi-nā internet ka'vi-nā nā xiin café nuú-nā. Vā'a ka tiin-ún internet xí'in *red* á *network* xā xini-yó ra átu kana iinka-ñā ra köxini-yó á vā'a kúú-ñā á vā'a kúú-ñā, vā'a ka ntáki'in-ún-ñā.

2. Ná nta'va-ún *autoconectar* á *auto-connect*.

Nuú kuá'a kāa váli tá tu'un celular á computadora á tableta íyo nuú kuvi chikāa ini-ún á kûni-ún tiin-ñā tá kúú nti'i ñā internet. Íyo kúú-ñā chi kuvi tiin-ñā iin *red* á *network* vā'a. Nuú kuvi sama-ún ñā'a nuú kāa-ún, kuvi nta'va-ún ñā *autoconectar* á *auto-connect* ra saá ntáki'in-ñā tá kúú nti'i ñā internet. Ná sákuénta-ún tá xíka nuu-ún nuú kuvi tiin kāa iinka internet. Tá xiniñú'u-ún tiin-ún internet síin, ná sántantóso-ún kāa internet ikán, katavi-ún nuú kachi "*forget network*" á "*olvidar red*" ra saá ntakatia kivi internet ikán xini kāa celular á computadora.

Ná sákuénta-ún Bluetooth tá xíka nuu-ún. Ñā Bluetooth kúú nāxa kuvi ká'an kāa xí'in iinka kāa tá tu'un celular á computadora. Nā kuí'na kuvi ntukú-nā kivi-nā kāa mií-ún xí'in Bluetooth. Ná nta'va-ún-ñā nuú celular á iinka kāa tá xíka nuu-ún nuú íyo nā yuvi köxini tá'an xí'in-ún.

3. Ná nta'va-ún *file sharing* á *compartición de archivos*

Va'a ka nta'va-ún *file sharing* á *compartición de archivos* tá tiin-ún internet nuú *red* á *network* iinka ve'e. Kuvi nta'va-ún-ñā nuú *system preferences* á *control panel*, naxa íyo computadora-ún. Átu íyo ñā'a tá kúú AirDrop, ra va'a ka ná nta'va-ún-ñā. Íyo computadora xí'in Windows ntá'va *file sharing* á *compartición de archivos* tá tiin-ún internet iinka ve'e á kachi-ún xí'in-ñā *public* á *público* kúú-ñā.

Naxa kuvi nta'va-ún *file sharing* á *compartición de archivos*

Nuú computadora Windows:

1. Ná ntukú-ún Network and Sharing Center.
2. Ra ikán, ntukú-ún Change advanced sharing settings.
3. Ra ikán, nta'va-ún file and printer sharing.

Nuú computadora Manzana á Apple:

1. Ná ntukú-ún System Preferences.
2. Ra ikán, ntukú-ún Sharing.
3. Nta'va-ún ntisaá ñā'a.
4. Ra ikán, ntukú-ún AirDrop, ra katavi-ún Next nuú Finder, katavi-ún AirDrop, ra ikán katavi-ún nuú ká'an Allow me to be discovered by: No One.

Átu íyo iOS, kuvi ntukú-ún AirDrop nuú Control Center ra ikán kuvi nta'va-ún-ñā.

4. Ná tiin-ún iin *VPN* á *RPV*.

Átu va'a ka tiin-ún iin *VPN* (*Virtual Private Network*) á *RPV* (*red privada virtual*) nuú kaá lo'o tá tu'un celular á computadora. Xí'in ñā ikán, kuvi ka'vi-ún tá kúú nti'i-ñā íyo internet ra koxiniñú'u-ún kunti'i ini-ún saá chi chis'e-ñā ntisaá tu'un tíaa-ún nuú internet. Xí'in ñā ikán küvi ka'vi iinka nā yuví tu'un tíaa-ún tá tu'un tu'un s'e'e.

5. Naxa ká'an nā vechiñu FBI xā'á tutu internet xí'in tu'un s'e'e – HTTPS.

Nā vechiñu FBI ká'an xā'á tutu internet ñā kixaá xí'in "https." Tá kixaá tutu internet xí'in "https" ra iinka-ñā íyo iin nā'na kaá ntási, ká'an nā yuví va'a kúú tutu internet ra chis'e'e tutu internet tu'un-nā. Ñā ikán ká'an nā yuví kuvi ká'an-nā á kuiin-nā ñā'a nuú tutu ikán ra va'a íyo-nā. Vichin va, íyo nā kuí'na sáva'a-nā tutu internet xí'in https ra ná'a-ñā tá ná'a tutu internet va'a ra vä'a kúú-ñā. Xí'in tutu ikán, kuvi sámáña-nā ra kuvi sakuí'na-nā xú'un nuú nā yuví.

Tu'un vạ'a nạ FBI xạ'á nạxa kuvi kuntiaa-ún mií-ún:

- Á chĩnta'á nạ yuví iin correo electrónico nta'á-ún, ná vạ'a ka'vi-ún-ñạ. Átu vạ'a ná'ạ kivi nụú-ạ ra átu máña kúú-ñạ.
- Á kịxạ nụú-ún iin correo electrónico ra síin kúú-ñạ, kätavị-ún-ñạ. Vạ'a ka kạ'ạn-ún xí'in nạ yuví, nạ chĩnta'á-nạ-ñạ nta'á-ún, ná ntakatú'un-ún xí'in-nạ á chĩnta'á-ñạ-ñạ chi átu iin nạ kuí'na sámáña-nạ.
- Ná ka'vi-ún á síin kúú letra, tá tu'un átu direcci3n vạ'a kúú ".gov" ra tá ka'vi-ún-ñạ, ".com" kúú-ñạ.
- Átu íyo nặ'na kạạ ntási átu kịxaá-ñạ xí'in "https" átu vạ'a kúú-ñạ, ra átu sủvi tutu vạ'a kúú-ạ. Ñạkán, ná sákuénta-ún.

6. Vạ'a ka ná tiäa-ún tu'un íí.

Tá xíku nuu-ún ra tiin-ún internet iinka nạ yuví, vạ'a ka ná tiin-ún VPN á RPV ra vạ'a nii íyo-ñạ, vạ'a ka ná kạ'vi-ún kuénta-ún nụú banco á iinka ñạ'a átu íí kúú-ñạ. Átu kạchi nạ yuví vạ'a kúú internet-nạ, ra vạ'a ka kuntatu-ún, ra ka'vi-ún á tiaa-ún ñạ'a íí nụú internet ve'e-ún. Kuvi ka'vi-ún xạ'á kuénta xủ'un-ún nụú celular-ún chi xí'in celular kuvi tiin-ún internet.

7. Secured á unsecured, seguro á no seguro.

Íyo uvi nụú red á network Wi-Fi ñạ íyo nụú xíka nuu-yó: ñạ secured xí'in iinka-ñạ unsecured (seguro xí'in no seguro tu'un sá'án).

Tá kuvi tiin-ún internet nụú secured network, vạ'a saá. Ñạ internet nụú unsecured network kuvi tiin-ún ra k3xiniñú'u-ún tiaa-ún iin tu'un sế'e ná tiin-ún-ñạ. Á kủnị-ún tiin-ún ñạ internet nụú secured network, xí'na átu xiniñú'u-ún ka'vi-ún iin tutu lo'o ra kachi-ún íyo yu'ú-ún xí'in-nạ, á kuvi tiaa-ún kivi-ún xí'in tu'un sế'e ra ikán kuvi tiin-ún internet xí'in-ñạ.

8. Ná tuun-ún firewall.

Á ka'vi-ún tutu internet nụú computadora yáxín, ná tuun-ún firewall tá tiin-ún internet xí'in Wi-Fi iinka nạ yuví. Firewall kúú ñạ'a ntákasi computadora ñạ ikán kủvi sákuí'na nạ yuví tu'un sế'e-ún nụú computadora-ún. Íyo tuku ntá'va nạ yuví Windows firewall chi kạ'ạn-ñạ ra ikán sana ini-nạ tuun-nạ-ñạ. Átu kủnị-ún tuun-ún-ñạ nụú computadora Windows, ná ntukú-ún Control Panel, "System and Security" ra ikán ntukú-ún "Windows Firewall". Átu íyo computadora Manzana, ra ikán ntukú-ún "System Preferences," ra ikán ntukú-ún "Security & Privacy" ra ikán nụú íyo "Firewall" kuvi tuun-ún-ñạ.

9. Ná koo programa ntakatia virus nụú computadora yáxín.

Ná sánuu-ún programa ntakatia virus nɔ́u computadora yáxín-ún. Programa ntakatia virus kuvi chintieé tá'án xí'in-ún tá tiin-ún internet Wi-Fi iinka nɔ́ yuví chi kuvi kuntɔ́a ini-nɔ́ átu íyo nɔ́'a vɔ́'a tá tɔ́'un nɔ́'a kuvi sákuí'na-nɔ́ nɔ́'a nɔ́u-ún tá tíin-ún internet ikán. Xí'in nɔ́ ikán, ntɔ́'yɔ́-nɔ́ á kixɔ́a iin virus á iinka nɔ́'a vɔ́'a nɔ́ kuvi kɔ́'vi computadora-ún.

10. Ná kɔ́'vi-ún tutu internet xí'in *multi-factor authentication* á *autenticación de múltiples factores*.

Tá kɔ́'vi-ún tutu internet nɔ́u kúnɔ́-ún tiaa-ún tɔ́'un jí ra ná kɔ́'vi-ún xí'in ɔ́vɔ́ tɔ́'un sɛ́'e, nɔ́ naní *multi-factor authentication* á *autenticación de múltiples factores*. Xí'in nɔ́ ikán, tá tiaa-ún tɔ́'un sɛ́'e, chinta'á-nɔ́ tɔ́'un nta'á-ún (nɔ́u celular á nɔ́u iin programa computadora-ún) ra xí'in tɔ́'un ikán kuvi kɔ́'vi-ún. Saá átu iin nɔ́ kuí'na sákuí'na tɔ́'un sɛ́'e-ún, kúvi kɔ́'vi-nɔ́ tutu internet ikán.

11. Ná sákuénta-ún kɔ́a válí-ún.

Sántakoo-ún kɔ́a válí tá tɔ́'un computadora yáxín á tableta á celular nɔ́u xíka nuu iinka nɔ́ yuví á ini carro-ún. Kuvi kɔ́'vi-ún tutu internet xí'in tɔ́'un sɛ́'e vɔ́'a ra á sákuí'na nɔ́ vɔ́'a kɔ́a-ún, kuvi ka'vi-nɔ́ nɔ́'a-ún. Ná sákuénta-ún mií-ún xí'in nɔ́'a mií-ún ra ná kuntiaa-ún mií-ún.

12. Iinka tɔ́'un ntíchi tá ká'vi-ún tutu internet.

Yó'o íyo tɔ́'un ntíchi xɔ́'á nɔ́xa kuvi kuntiaa-ún mií-ún tá tíin-ún Wi-Fi iinka nɔ́ yuví:

- Ná kuniñú'u-ún tɔ́'un sɛ́'e vɔ́'a.
- Ná chikɔ́a-ún tɔ́'un sɛ́'e nɔ́u kɔ́a válí-ún ra saá kúvi kɔ́'vi nɔ́ yuví.
- Ná sákuénta-ún chí íyo nɔ́ kuí'na chinta'á-nɔ́ correo electrónico ra ntukú-nɔ́ sámáña-nɔ́ xí'in iinka nɔ́ yuví.
- Tá tiaa-ún nɔ́u tutu internet tá tɔ́'un Facebook á iinka tutu iin kúu xí'in-nɔ́, ná sákuénta-ún ntáa tiaa-ún ra ntáa nɔ́'na sántaa-ún chí átu kuvi ka'vi iinka nɔ́ yuví-nɔ́ ra kuvi ka'vi iin nɔ́ kuí'na xɔ́'á-ún ra kuvi kutú'va-nɔ́ nɔ́xa sákuí'na-nɔ́ nɔ́u-ún.
- Tá íyo nɔ́'a kóxiniñú'u-ún, vɔ́'a ka ntakatia-ún-nɔ́.
- Átu tiin-ún internet ra ká'an *network* á *red* kúnɔ́-nɔ́ sánuu-ún iin programa ná tiin-ún internet, sánuu-ún-nɔ́ ra vɔ́'a ka tíin-ún internet ikán.
- Ná kuntiaa-ún kɔ́a válí-ún ra tótóo sánuu nɔ́'a xiniñú'u-nɔ́ tá tɔ́'un program kuvi kuntiaa-nɔ́ kɔ́a mií-ún.